

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 339.56.055

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ ДИНАМІКИ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

THE IMPACT OF GLOBAL PROCESSES ON THE FORMATION OF DYNAMICS AND THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TRADE

Скрипник Н.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та управління національним господарством,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Люлінцев Д.В.

студент факультету економіки,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Skrypnik Nataliia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Economics and Management of National Economy
Oles Honchar Dnipro National University

Lyulintsev Dmitry

Student of the Faculty of Economics,
Oles Honchar Dnipro National University

У статті досліджено динаміку та особливості розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних трансформаційних процесів. Проведено узагальнення визначень міжнародної торгівлі. Систематизовано класифікацію форм міжнародної торгівлі та з'ясовано, що особливе місце належить міжнародній торгівлі товарами та міжнародній торгівлі послугами. Сформовано групи показників для оцінки стану розвитку міжнародної торгівлі, наведено їх детальну характеристику. На підставі оціночних показників проведено аналіз динаміки та рівня розвитку міжнародної торгівлі. Виявлено тенденції розвитку міжнародної торгівлі в сучасних світогосподарських умовах, визначено її роль у міжнародних економічних відносинах та перспективи розвитку. З'ясовано, що динамічність міжнародної торгівлі зумовлена появою та активним використанням інформаційних технологій.

Ключові слова: міжнародна торгівля, глобальні процеси, зовнішньоторговельні потоки, експорт, імпорт, світогосподарські зв'язки, міжнародний поділ праці, іноземні інвестиції, торгівля послугами, торгівля товарами.

Статья посвящена исследованию динамики и особенностей развития международной торговли в условиях влияния глобальных процессов. Проведено обобщение определений международной торговли. Систематизирована классификация форм международной торговли и выяснено, что особое место среди указанных форм принадлежит международной торговле товарами и международной торговле услугами. Представлены группы показателей для оценки состояния развития международной торговли, приведена их подробная характеристика. На основании оценочных показателей проведен анализ динамики и уровня развития международной торговли. Выявлены тенденции развития международной торговли в современных условиях мирохозяйственных процессов и представлена ее роль в международных экономических отношениях. Определены дальнейшие перспективы развития международной торговли. Выяснено, что

динамичность международной торговли обусловлена появлением и активным использованием информационных технологий.

Ключевые слова: международная торговля, глобальные процессы, внешнеторговые потоки, экспорт, импорт, мирохозяйственные связи, международное разделение труда, иностранные инвестиции, торговля услугами, торговля товарами.

The article is devoted to the study of the dynamics and features of the development of international trade in the context of global processes. The definitions of international trade have been generalized. International trade, on the one hand, is found to be a buying and selling process between buyers, sellers and intermediaries in different countries; on the other, it is a system of international commodity-money relations between entities of different countries regarding the sale and purchase of different types of goods or services. The classification of forms of international trade has been systematized and it has been found out that international trade in goods and international trade in services is of particular importance. Groups of indicators are presented to assess the state of development of international trade, and their detailed characteristics are given. It is revealed that the basis of the system of indicators of development of international trade is a group of volume indicators, which include export, re-export, import, re-import, foreign trade, general trade, special trade and physical volume of trade. It is found that the specifics of the modern stage of international trade with particular expressiveness manifest themselves in the process of analyzing its long-term trends, forms and methods. International trade flows are well ahead of global production growth. The dynamics and level of development of international trade have been analyzed on the basis of valuation indicators. The tendencies of development of international trade in modern conditions of world economic processes are revealed and its role in modern international economic relations is presented. It has been determined that developed countries occupy a leading position in international trade. They account for 2/3 of world exports and the same share of imports. Accordingly, about 1/3 of world exports and imports are from developing countries and countries with economies in transition. Germany, USA, Japan, France, UK, Italy, Canada, Netherlands, Belgium are the largest exporters in the world. Further prospects of development of international trade are determined. It is established that the dynamism of international trade is conditioned by the advent and active use of information technologies.

Key words: international trade, global processes, foreign trade flows, exports, imports, world economic relations, international division of labor, foreign investment, trade in services, trade in goods.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Міжнародна торгівля відбувається з тих пір, як перші ранні цивілізації почали торгувати, але в останні роки міжнародна торгівля набуває все більшого значення, оскільки більша частка ВВП приділяється експорту та імпорту. Окремі форми міжнародної торгівлі формують та осучаснюють зовнішньоторговельні потоки, що є вкрай важливим та актуальним напрямом наукового пошуку в сучасних умовах глобалізації. Відповідні тенденції розвитку міжнародної торгівлі потребують постійного та детального вивчення з боку науковців та економістів-міжнародників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Теоретичні дослідження з питань розвитку міжнародної торгівлі викладено в працях таких учених, як Ю.Г. Козак, Д.Г. Лук'яненко, С.В. Мочерний, С.В. Онишко, Н.В. Стукало, А.В. Стригіна, Т.М. Циганкова. Сучасні погляди на вплив глобальних процесів на розвиток міжнародної торгівлі представили А.В. Артёмова, В.М. Ланчинська, Р.А. Кравченко, Л.М. Малярець, Г.В. Моргун, К.С. Пугачевська, Н.Є. Скрипник, А.В. Ставицька.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Визначення взаємозв'язку між динамікою розвитку країн та їхньою участю в міжнародній торгівлі, впливу торгівлі в системі міжнародних економічних відносин, установ-

лення напрямів активізації зовнішньої та міжнародної торгівлі в умовах глобальної нестабільності, безумовно, є важливими завданнями економічних досліджень сьогодення.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає у дослідженні впливу глобальних процесів на формування динаміки та розвитку міжнародної торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах глобалізації міжнародних економічних відносин міжнародна торгівля посіла особливе місце серед інших форм, ґрунтуючись на міжнародному поділі праці та опосередковуючи майже всі види міжнародного співробітництва.

У науковій літературі існує багато визначень міжнародної торгівлі, але найбільшого поширення та значення отримали визначення С.В. Мочерного та А.В. Стригіна: міжнародна торгівля – це процес купівлі й продажу, що здійснюється між покупцями, продавцями та посередниками в різних країнах [1]; міжнародна торгівля – це система міжнародних товарно-грошових відносин між суб'єктами різних країн із приводу купівлі-продажу різних видів товарів чи послуг [2].

Розвиток міжнародної торгівлі відбувається під дією певних причин та чинників, які походять від поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізації виробництва, глобалізації процесів економічної інтеграції країн світу, зростаючої ролі послуг.

Активізація світових глобальних процесів та регіоналізації диверсифікує та осучаснює форми міжнародної торгівлі (табл. 1).

Особлива роль серед указаних форм належить міжнародній торгівлі товарами та міжнародній торгівлі послугами. Методологія аналізу міжнародної торгівлі здійснюється на основі відповідних методів та системи показників. Показники розвитку міжнародної торгівлі поділяються на групи, зокрема: обсягові (абсолютні), результуючі, структурні, інтенсивності, ефективності, динаміки та зіставлення [6]. Основні та найбільш уживані групи показників міжнародної торгівлі, що використовуються для оцінки динаміки та стану розвитку, представлено в табл. 2.

Основою системи показників розвитку міжнародної торгівлі є група обсягових індикаторів, до складу якої входять експорт, реекспорт, імпорт, реімпорт, зовнішньоторговельний обіг, генеральна торгівля, спеціальна торгівля та фізичний обсяг торгівлі. Деякі показники, наприклад індекси концентрації експорту та диверсифікації експорту, використовуються тільки в міжнародних зіставленнях, інші – для оцінки розвитку як зовнішньої торгівлі, так і міжнародної торгівлі у цілому (обсяг експорту, імпорту, товарна та регіональна структури торгівлі тощо). Велика кількість показників може бути використана для оцінювання та аналізу розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації міжнародних економічних відносин [6].

Специфіка сучасного етапу міжнародної торгівлі з особливою виразністю виявляється у процесі аналізу її довготермінових тенденцій, форм і методів. Міжнародні торговельні потоки помітно випереджають зростання світового обсягу виробництва. Тенденції зміни динаміки міжнародної торгівлі представлені на рис. 1. У 2018 р. спостерігається від'ємне сальдо світового торгового балансу за рахунок зростання світового імпорту.

На сучасному етапі надзвичайна динамічність міжнародної торгівлі зумовлена значними темпами розвитку нових індустріальних країн та появою інформаційних технологій, активізацією спеціалізації та кооперування виробництва в міжнародному масштабі, скасуванням багатьох обмежень у міжнародній торгівлі. Розвинуті країни займають першість у міжнародній торгівлі. На них припадає 2/3 обсягу світового експорту і така ж частка імпорту. Відповідно, близько 1/3 світового експорту та імпорту припадає на країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою. Німеччина, США, Японія, Франція, Великобританія, Італія, Канада, Нідерланди, Бельгія є найбільшими експортерами світу.

Отже, роль міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин велика та всеохоплююча (рис. 2).

Міжнародна торгівля послугами розвивається більш швидкими темпами, ніж товарами, під впливом розвитку комп'ютеризації, інформаційних технологій, лібералізації ринку фінансових і страхових послуг. Світовий експорт послуг становить приблизно 1,5 трлн дол. США. Міжнародна торгівля послугами зростає динамічними темпами, що зумовлено діджиталізацією світової економіки, підвищенням темпів розвитку технологічних програм у галузі телекомунікації та інформації, зростанням попиту на фінансові, страхові, банківські, комерційні послуги [9]. Близько 75% обсягу послуг експортується розвинутими країнами, 24% – країнами, що розвиваються, та країнами з перехідною економікою і 1 % – міжнародними організаціями. Першість в експорті послуг належить США, Німеччині, Великобританії, Китаю, Франції, Японії.

Таким чином, міжнародна торгівля в умовах глобалізаційних процесів стає каталізатором розвитку й інших форм міжнародних економічних відносин, оскільки вона тісно пов'язана з іншими сферами відтворювального процесу.

Таблиця 1

Основні форми міжнародної торгівлі

Форма торгівлі	Характеристика
За критерієм об'єкта	Торгівля сировиною; торгівля паливом; торгівля продовольчими товарами; торгівля напівфабрикатами; торгівля готовими виробами виробничого і невиробничого призначення; торгівля об'єктами інтелектуальної власності; торгівля послугами (виробничими, транспортними, експедиторськими, консультаційними, посередницькими, туристичними, маркетинговими та ін.).
За критерієм взаємодії суб'єктів	Традиційна торгівля (експорт, імпорт товарів і послуг); торгівля спеціалізованою продукцією, що здійснюється на основі довгострокових угод; зустрічна торгівля (бартер, операції з давальницькою сировиною, операції на компенсаційній основі).
За критерієм регулювання	Звичайна торгівля (здійснення регулювання відповідно до національного законодавства, що засноване на відсутності державної монополії на зовнішню торгівлю і на праві на цю торгівлю фізичних, юридичних осіб і державних установ); дискримінаційна торгівля (впровадження державних обмежень на експортно-імпортні операції); преференційна торгівля (торгівля, за якої застосовуються податкові, митні та інші пільги).

Джерело: складено за даними [5]

У перспективі основними чинниками зростання міжнародної торгівлі є подальша еволюція техніки та технологій у виробництві, розвиток інновацій у різних сферах, активізація міжнародних інвестиційних та інтеграційних процесів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Динаміка і масштаби розвитку міжнародної торгівлі характеризуються, з одного боку, швидкими темпами зростання, а з іншого – галузево-територіальною асиметричністю. У короткостроковій перспективі особлива роль відводиться інстру-

ментам лібералізації зовнішньоторговельних відносин, які позитивно вплинуть на динаміку та подальший розвиток міжнародної торгівлі в умовах глобальних процесів. Міжнародний рух капіталу та міжнародна інвестиційна діяльність країн активізують участь держав у зовнішньоторговельних відносинах та розширять пропозицію на світових ринках. Міжнародна торгівля між різними країнами в перспективі буде важливим чинником підвищення рівня життя, забезпечення зайнятості та надання споживачам можливості користуватися більшою різноманітністю товарів.

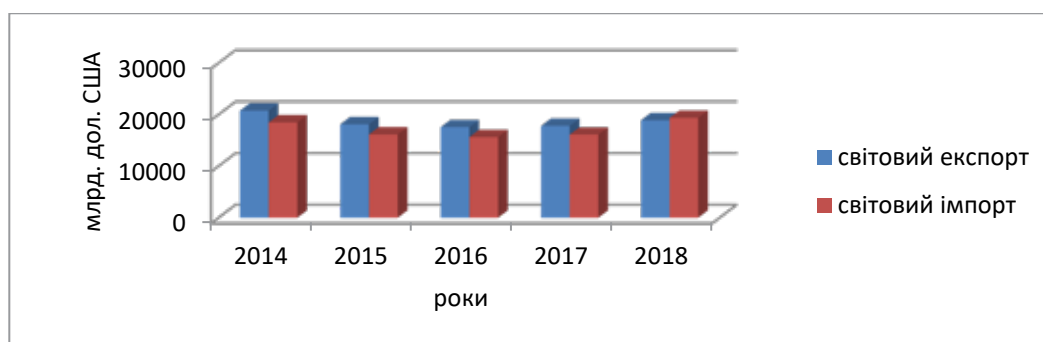

Рис. 1. Динаміка зміни обсягів міжнародної торгівлі за 2014–2018 рр., млрд дол. США

Джерело: складено за даними [8; 9]

Таблиця 2

Основні показники оцінки міжнародної торгівлі

Назва групи показників	Характеристика
1. Показники обсягу міжнародної торгівлі	експорт – вивіз товару з країни; імпорт – увіз товару в країну; зовнішньоторговельний оборот – сукупний обсяг експорту-імпорту за певний період часу (зазвичай за рік); фізичний обсяг міжнародної торгівлі – оцінка обсягу експорту й імпорту в постійних цінах у рамках одного періоду (року); генеральна торгівля – вартість зовнішньоторговельного обороту і вартість транзитних товарів; спеціальна торгівля – чистий зовнішньоторговельний оборот, тобто продукція, завезена в країну або вивезена з неї; реекспорт – вивіз раніше завезених товарів, які не підлягали переробці; реімпорт – увіз раніше вивезених товарів, які не підлягали переробці
2. Показники за критерієм структури міжнародної торгівлі	товарні – показники розподілу експорту й імпорту за основними товарними позиціями; географічні – розподіл міжнародної торгівлі за групами країн і регіонами; інституціональні – розподіл міжнародної торгівлі за суб'єктами і методами товарного обміну
3. Показники динаміки міжнародної торгівлі	темп зростання експорту/імпорту/зовнішньоторговельного обороту; темп приросту експорту/імпорту/ зовнішньоторговельного обороту
4. Показники результатів міжнародної торгівлі	– зовнішньоторговельне сальдо (сальдо торговельного балансу) – різниця вартісних обсягів експорту та імпорту країни; – сальдо балансу послуг – різниця між вартістю послуг, які країна надає з-за кордону, і вартістю послуг, які вона отримує з-за кордону; – сальдо балансу товарів і послуг – сума сальдо торговельного балансу та балансу послуг; – сальдо поточного рахунку платіжного балансу – сума сальдо торговельного балансу, балансу послуг та чистого зовнішнього доходу; – умови торгівлі – відношення індексу цін експортованих товарів до індексу цін імпортованих товарів; – обсяги експорту/імпорту у розрахунку на одну особу; – експортна, імпортна та зовнішньоторговельна квоти

Джерело: складено за даними [6; 7]

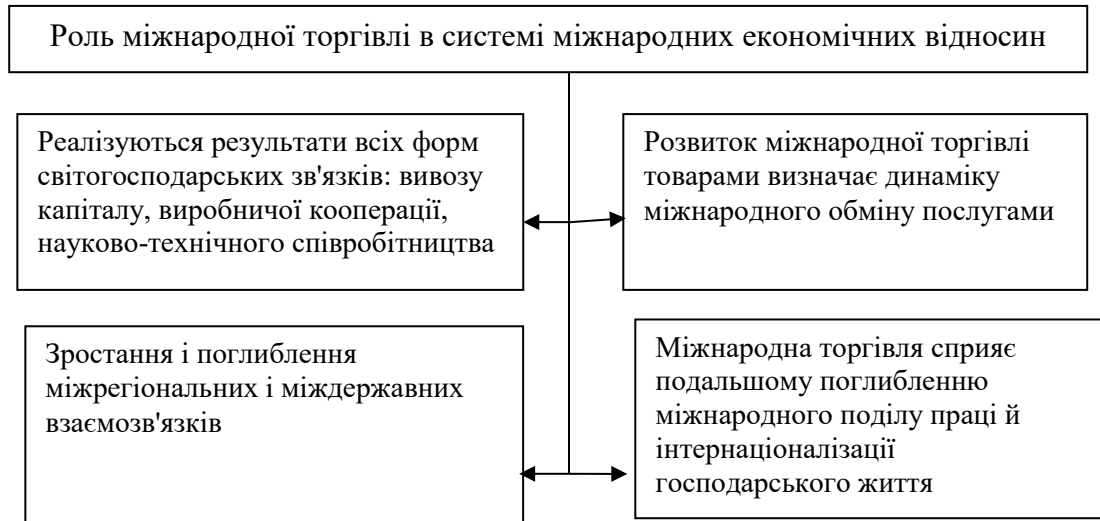

Рис. 2. Роль міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин
Джерело: складено за даними [3; 5; 11]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мочерний С.В. Міжнародні економічні відносини : навчальний посібник. Київ : Знання-Прес, 2006. 687 с.
2. Стригіна А.В. Міжнародна економіка : навчальний посібник. Київ : Центр навч. літ-ри, 2006. 296 с.
3. Арт'юмова А.В., Ланчинська В.М. Сучасний стан і тенденції розвитку міжнародної торгівлі. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1(25). С. 159–166. URL : <http://elib.hduht.edu.ua/jsru/handle/123456789/1811> (дата звернення: 11.11.2019).
4. Пугачевська К.С. Сучасні тенденції лібералізації зовнішньої торгівлі. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 3. С. 70–77.
5. Циганкова Т.М. Міжнародна торгівля : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2001. 488 с.
6. Кравченко Р.А. Теоретичні проблеми розвитку сфери послуг. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 2. С. 115–119.
7. Малярєць Л.М., Моргун Г.В. Аналіз ефективності експортно-імпоротної діяльності підприємства для її стратегічного контролінгу. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 165–171.
8. World Trade Statistical Review 2019. *World Trade Organization* : вебсайт. URL : https://www.wto.org/english/res_e/statis_e (дата звернення: 11.11.2019).
9. World Integrated Trade Solution. URL : <https://wits.worldbank.org/CountryProfile> (дата звернення: 11.11.2019).
10. Купріянова В.С., Матюшенко І.Ю. Зовнішньоекономічна діяльність країн світу: практичні аспекти. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 4–9.
11. Skrypnyk N., Sydorenko K. The main components of the formation of a modern innovation base of competitiveness in the context of globalization transformations. *Бізнес Інформ*. 2019. № 4. С. 115–123. URL : <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-115-123> (дата звернення: 11.11.2019).
12. Ставицька А.В. Заходи подолання глобальних та регіональних деструкцій світового ринку інформаційних технологій. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 6(11). С. 15–18. URL : http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/11_2017/11_2017.pdf (дата звернення: 11.11.2019).

REFERENCES:

1. Mochernyy S.V. Mizhнародni ekonomichni vidnosyny: navch. posibn. [International Economic Relations: Educ. Manual] K.: Vyd-vo «Znannya-Pres», 2006. 687 p.
2. Stryhina A.V. Mizhнародna ekonomika: navch. posibn. [International Economics: Educ. manual]. K.: Tsentri navch. lit-ry, 2006. 296 p.
3. Art'omova A., Lanchyn's'ka V. (2017) Suchasnyy stan i tendentsiyi rozvytku mizhнародnoyi torhivli [Current status and trends of international trade development]. *Ekonomichna stratehiya i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*. Vol. 1(25). pp. 159-166. (accessed 11 November 2019)

4. Puhachevs'ka K. (2013) Suchasni tendentsiyi liberalizatsiyi zovnishn'oyi torhivli [Current trends in foreign trade liberalization]. Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo. Vol. 3 pp. 70-77.
5. Tsyhankova T. Mizhnarodna torhivlya: navch. posibn. [International Trade: Educ. manual]. K.: Vyd-vo KNEU, 2001. 488 p.
6. Kravchenko R. (2017) Teoretychni problemy rozvytku sfery posluh [Theoretical problems of service sector development]. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini. Vol. 2. pp. 115-119.
7. Malyarets' L., Morhun H. (2015) Analiz efektyvnosti eksportno-importnoyi diyal'nosti pidpryyemstva dlya yiyi stratehichnoho kontrolinhu [Analysis of efficiency of export-import activity of the enterprise for its strategic control]. Biznes Inform. Vol. 1. pp. 165-171.
8. World Trade Statistical Review 2019. World Trade Organization. вебсайт. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e. (accessed 11 November 2019)
9. World Integrated Trade Solution. вебсайт. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile>. (accessed 11 November 2019)
10. Kupriyanova V., Matyushenko I. (2018) Zovnishn'oekonomichna diyal'nist' krayin svitu: praktychni aspekty [Foreign Economic Activity of the World: Practical Aspects]. Biznes Inform. Vol. 5, pp. 4-9.
11. Skrypnyk N., Sydorenko K. (2019) The main components of the formation of a modern innovation base of competitiveness in the context of globalization transformations. Biznes Inform. Vol. 4. pp. 115-123. вебсайт. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-115-123> (accessed 11 November 2019).
12. Stavyska Alla (2107) Zakhody podolannya hlobal'nykh ta rehional'nykh destruktсий svitovoho rynku informatsiynykh tekhnolohiy [Measures to overcome global and regional destructions of the global information technology market]. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya. Vol. 6(11). pp. 15-18. вебсайт. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/11_2017/11_2017.pdf (accessed 11 November 2019).